

ODABRANA DELA ŽOZEA SARAMAGA

PRIČE S OVOG I S ONOG SVETA

SA TLA UZDIGNUTI

SEDAM SUNACA I SEDAM LUNA

GODINA SMRTI RIKARDA REIŠA

KAMENI SPLAV

POVEST O OPSADI LISABONA

JEVANĐELJE PO ISUSU HRISTU

SLEPILO

SVA IMENA

PEĆINA

UDVOJENI ČOVEK

ZAPIS O PRONICLJIVOSTI

SMRT I NJENI HIROVI

PUTOVANJE JEDNOG SLONA

KAIN

HELEBARDE, HELEBARDE, KREMENJAČE, KREMENJAČE

—

PUTOVANJE KROZ PORTUGALIJU

SARAMAGO

DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE

ZAPIS O PRONICLJIVOSTI

Prevela s portugalskog
Tatjana Manojlović

■ Laguna ■

Naslov originala

José Saramago

ENSAIO SOBRE A LUCIDEZ

Copyright © 2004, José Saramago and Edicao Caminho
– 2009, by arrangement with Literarische
Agentur Mertin Inh. Nicole Witt e. K.,
Frankfurt am Mein, Germany

Translation Copyright © za srpsko izdanje 2015, LAGUNA

**GOVERNO DE
PORTUGAL**

SECRETÁRIO DE ESTADO
DA CULTURA

DIREÇÃO-GERAL DO
LIVRO, DOS ARQUIVOS
E DAS BIBLIOTECAS

Objavlivanje ove knjige
podržala je Generalna direkcija
za knjige, arhive i biblioteke pri
Ministarstvu kulture Portugalije.

Funded by the Direção Geral
do Livro, dos Arquivos e das
Bibliotecas – Governo de Portugal,
Secretário de Estado da cultura.

*Euženiji de Vaškonseloš dugujem zahvalnost za stručnu i
prijateljsku pomoć prilikom prevođenja ovog romana.*

Prevodilac

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Za Pilar, dani svi
Za Manuela Vaskeza Montalbana, koji živi

Zavijajmo, kazao je pas.

Knjiga glasova

Pasje vreme za glasanje, vajkao se predsednik izborne komisije broj četrnaest pošto je naglo sklopio nakvašeni kišobran i skinuo mantil koji mu je bio od slabe vajde u četrdeset metara dugom trku bez daha, od mesta gde je ostavio kola do vrata na koja je, s dušom u nosu, upravo kročio. Nadam se da nisam poslednji, obratio se sekretaru koji ga je čekao malo odmaknut od vrata, na sigurnom od naleta kiše nošene vetrom, koja je zapljuskivala pod. Vaš zamenik još nije stigao, ali imamo dovoljno vremena na raspolaganju, umirio ga je sekretar. Bilo bi ravno podvigu kada bi svi stigli na vreme po ovoj provali oblaka, rekao je predsednik prolazeći prostorijom u kojoj je trebalo obaviti glasanje. Prvo je pozdravio kolege za stolom u ulozi posmatrača, zatim predstavnike partija i njihove zamenike. Nastojao je da sa svima razmeni istovetne reči, ne odajući ni glasom ni izrazom lica vlastite političke i ideološke naklonosti. Jednog predsednika izborne komisije, makar i ovako svakidašnje, u svim prilikama valja da vodi najozbiljniji osećaj nezavisnosti, drugim rečima, spolja treba držati gladac.

Osim vlage koja je ionako tešku omorinu unutar zatvorene prostorije činila još teskobnijom, sa samo dvama uskim prozorima koji su gledali na dvorište pod stalnom senkom, čak i za sunčanih dana, uznemirenost se, naši rečeno, mogla nožem seći. Bilo bi bolje odložiti izbore, kazao je predstavnik partije centra, p. c., od juče ne prestaje da pljušti, šteta i poplave su na sve strane, apstinencija će ovoga puta probiti plafon. Delegat partije desnice, p. d., klimnuo je glavom u znak slaganja, premda je smatrao da njegovo učešće u razmatranju treba odenuti u ruho obazrive opaske, Naravno da ne želim da umanjim dotični rizik, u svakom slučaju, mislim da je civilizovani duh naših sugrađana, osvedočen u brojnim dosadašnjim prilikama, zalog našeg sveukupnog poverenja, građani su svesni, o, da, potpuno svesni uzvišene važnosti ovih opštinskih izbora za budućnost prestonice. Izgovorivši ovo, obojica, i predstavnik p. c. i predstavnik p. d. su se, skeptično-ironičnog brka, okrenuli ka delegatu partije levice, p. l., ne bi li prozreli kakvo će mišljenje ovaj biti kadar da izrazi. Baš u tom trenutku, prskajući vodom na sve strane, u salu je hrupio zamenik predsednika, i kao što se moglo očekivati, s obzirom na sada zaokruženu ekipu izborne komisije, doček je bio više nego srdačan, čak topao. Tako nismo stigli da doznamo gledište predstavnika p. l., ipak, sudeći po nekim poznatim prethodnicima, moguće je da ni on ne bi uhvatio krivinu s linije ispoljavanja jasnog istorijskog optimizma nekom rečenicom poput, Glasajući moje partije ne daju se zastrašiti tricama i kućinama, nisu to građani koji će se zamandaliti u kuću zbog četiri mršave kapljice pale s neba. Zapravo, o kakvim mi to mršavim kapljicama govorimo, to su bile kofe vode, bili su to krčazi, nilovi, slapovi iguasú, jangcekjangovi, ali vera, blagoslovena bila svuda i zanavek, osim što pomera planine sa staza onih

koji uživaju u blagodarnosti njene moći, kadra je uhvatiti se ukoštac s najžešćim padavinama i odatle se promoliti suva kao barut.

Seli su za sto, svako na mesto koje mu pripada, predsednik je potpisao objavu i naredio sekretaru da je u skladu sa zakonom okači kod ulaza u zgradu, ali je ovaj, pružajući dokaz elementarnog zdravog razuma, primetio da se hartija ne bi zadržala na zidu ni minut i dok bi rekao dva puta amin boja bi se razmrljala, a kod trećeg amina othujala bi s vetrom. Zakačite je, onda, unutra, kiša tu ne dopire, zakon ne veli šta činiti u ovakvim slučajevima, važno je objavu prikačiti tako da bude uočljiva. Upitao je članove komisije da li se slažu, svi izustiše da, izuzev predstavnika p. d., taj je zahtevao da se odluka zabeleži u zapisniku, kako bi se predupredila moguća opovrgavanja. Kada se sekretar vratio iz svoje vlašne misije, predsednik ga je upitao kakvo je vreme i on je, oborivši ramena, rekao, Ni za dlaku drukčije, Ima li glasača napolju, Ni od korova. Predsednik je ustao i pozvao članove komisije i predstavnike partija da mu budu pratnja prilikom obilaska sobe za glasanje, u kojoj nije bilo ni traga od elemenata mogućih oskrnavitelja čistote političkih izbora, a kojima će se soba napuniti tokom dana. Pošto su obavili tu formalnost, vratili su se na svoja mesta kako bi proverili glasačke knjige, podjednako neukaljane nepravilnostima, propustima i sumnjama. Kucnuo je ozbiljan čas u kome je predsednik trebalo da podigne poklopac s glasačke kutije i pokaže biračima da je ona nedirnutu, da bi sutra, ukoliko bude bilo potrebno, oni bili uzorni svedoci da nad kutijom nije učinjena nikakva nečasna radnja u gluvo doba noći, da u njoj nije bilo lažnih glasova koji bi ugrozili slobodnu političku volju građana, niti da bi se još jednom mogla ponoviti ona istorijska obmana koju su slikovito krstili izborna šesirijada, a koja se mogla

odigrati, ne zaboravimo, kako pre tako i posle ovog čina, u zavisnosti od prilike i umešnosti izvršilaca i njihovih saučesnika. Kutija je bila prazna, devičanska, bezgrešna, ali u prostoriji nije bilo ni jednog jedinog birača, barem jednog koji bi poslužio kao uzorak, kome bi se ona mogla pokazati. Možda je neki glasač i tu, ali je zalutao u rvanju s kijametom, odolevajući šibanju vetra, bodro noseći u nedrima dokument koji ga je ovlašćivao kao građanina s pravom glasa, međutim, imajući na umu da je stanje na nebu takvo kakvo jeste, potrajaće dok taj glasač ne stigne dovdde, ukoliko se ne vrati kući i sudbinu grada prepusti pojedincima koji svoju građansku dužnost izvršavaju vozeći se crnim limuzinama koje ih odvoze od vrata do vrata.

Zakon ove zemlje nalaže da po završetku pregledanja raznovrsne građe, predsednik, članovi komisije, predstavnici partija i njihovi zamenici glasaju odmah, ukoliko se njihova imena, naravno, nalaze na spisku tog biračkog mesta, a čiju komisiju oni i sačinjavaju, kao što je to ovde slučaj. Čak i da su hteli da razvuku vreme, četiri minuta bila su dovoljna da glasačka kutija primi svojih prvih jedanaest listića. I iščekivanje je, šta su drugo mogli da rade, počelo. Jedva da je prošlo pola sata, kada je predsednik, nespokojan, predložio jednom članu komisije da proverii da li je neko već stigao, možda su se glasači pojavili i poljubili vrata, jer ih je vetar zalupio, a oni su odmah odatle otišli da protestuju. Ako su izbori odloženi, mogli su barem obavestiti narod putem radija i televizije, koji još uvek služe da pružaju ovu vrstu informacija. Sekretar je rekao, Znamo da kada vetar zalupi vrata, to ječi da i đavo zapuši uši, a ovde se ništa nije čulo. Član komisije se nećkao, da idem, da ne idem, ali je predsednik navalio, Haj'te, učinite mi uslugu, ali oprezno, nemojte se pokvasiti. Vrata su bila otvorena, učvršćena podnim

držačem. Član komisije promolio je glavu, bio je dovoljan časak da je obrne levo i desno i uvuče u ramena mokru kao ispod tuša. On je žarko želeo da se vlada kao uzoran član komisije, da ispuni očekivanja svog predsednika, te pošto je sada prvi put pozvan na tu dužnost, i te kako mu je bilo stalo da ih zadivi brzinom i učinkom u izvršavanju zadatka, a s vremenom i sa iskustvom, ko zna, možda jednoga dana stigne dotle da i on bude predsednik izborne komisije, najdalje dokle je dosezao u svom uzletu ka nebeskom providenju, nema tu ničeg čudnog. Vrativši se u salu, predsednik je, pola u šali, pola u zbilji, uzviknuo, Čoveče, nije bilo potrebno da se toliko pokvasite, Ma nije to ništa, gospodine predsedniče, rekao je član dok je brisao bradu rukavom odela, Jeste li videli nekoga, Dokle je meni pogled dopro, baš nikoga, ulica liči na pustinju, ali je puna vode. Predsednik je ustao, napravio nekoliko nesigurnih koraka oko stola, došao do sobe za glasanje, bacio pogled unutra i vratio se. Predstavnik p. c. uzeo je reč da bi podsetio na svoju procenu da će suzdržanost birača probiti plafon, delegat p. d. smirio je duhove još jedared, Birači imaju na raspolaganju ceo bogovetni dan za glasanje, siguran sam da čekaju da se ne vreme stiša. Kada je reč o predstavniku p. l., taj se ućutao, misleći na bedan utisak koji bi ostavio da je izustio ono što se spremao da izgovori u trenutku kada je zamenik predsednika kročio u salu, Četiri uboge kapljice vode nisu dovoljne da zastraše glasače moje partije. Sekretar, u koga su, čekajući, svi uprli poglede, odlučio se za jedan praktičan predlog, Mislim da ne bi bilo zgoreg telefonirati ministarstvu i tražiti informacije o tome kako teče glasanje i ovde i u ostatku zemlje, saznaćemo da li je ovaj prekid građanske energije sveopšti ili smo mi jedino mesto koje birači nisu prosvetlili svojim glasovima. Uvređen, delegat p. d. ustade, Zahtevam da se u zapisnik

unese moj najoštrij protest, kao predstavnika partije desnice, protiv nedostojnih izraza i neprihvatljivog tona poruge kojima je gospodin sekretar upravo nazvao glasače, te najvrlije nosioce demokratije, bez kojih bi se tiranija, koja god na svetu, a ima ih tušta i tma, već zapatila u otadžbini koja nas je iznedrila. Sekretar je, slegavši ramenima, upitao, Da zabeležim zahtev gospodina predstavnika p. d., gospodine predsedniče, Nema potrebe dizati prašinu, istina je da smo svi nervozni, zbunjeni, nedovoljno pribrani, i poznato je da nam se u takvom stanju duha lako omakne nešto što stvarno i ne mislimo, ubeđen sam da gospodin sekretar nije želeo nikoga da vređa, i on sam je glasač potpuno svestan ličnih odgovornosti, dokaz je to što se, kao i svi mi ovde, uhvatio ukoštac s nevremenom da bi stigao na mesto na koje ga je dužnost zvala, međutim, ovo iskreno priznanje me ne sputava da zamolim gospodina sekretara da se čvrsto drži izvršavanja svog zadatka, ustežući se od bilo kakvih opaski koje bi mogle narušiti ličnu i političku osetljivost prisutnih osoba. Delegat p. d. napravio je bezličan pokret koji je predsednik shvatio kao izraz slaganja, sukob se zaustavio na tome, čemu je svojski doprineo predstavnik p. c., podsetivši na sekretarev predlog, Tačno je, dodao je, ovde smo kao brodolomnici usred okeana, nit jedra nit kompasa, nit vesla nit katarke, a u cisterni ni kapi goriva. Potpuno ste u pravu, kazao je predsednik, pozvaću ministarstvo. Uputio se ka udaljenom stolu na kojem je stajao telefon, ponevši spisak uputstava koji mu je bio još ranije dat i na kojem su se nalazili, osim drugih korisnih naznaka, i telefonski brojevi ministarstva unutrašnjih poslova.

Razgovor je bio štur, Govori predsednik izborne komisije broj četrnaest, veoma sam zabrinut, ovde se nešto čudno dešava, do sada nismo imali nijednog birača na glasanju,

već čitav sat smo otvoreni i ni jedna jedina duša, razumem, gospodine, naravno, oluja neće tek tako stati, kiša, vetar, poplave, svakako, gospodine, nastojaćemo da budemo strpljivi i postojani, jasno, zato smo došli, nije ni vredno pomena. Od tog trenutka predsednik nije više učestvovao u razgovoru osim povremenim, uvek potvrdnim klimanjem glavom, tu i tamo je puštao poneki prigušeni usklik, najviše tri-četiri započete rečenice koje nije uspevao da dovrši. Spustivši slušalicu, pogledao je u kolege za stolom, ali, istini za volju, nije ih video, kao da se pred njim stvorio predeo satkan od praznih prostorija, netaknutih glasačkih registara, s predsednicima i sekretarima u iščekivanju, s predstavnicima partija koji jedni druge gledaju ispod oka, procenjujući ko će od ove situacije ućariti a ko izvisiti, i, tamo u daljini, s jednim pokislom i uslužnim članom komisije koji se vraćao sa ulaza, obaveštavajući ih da se još niko od glasača nije pojavio. Kakav je odgovor iz ministarstva, pitao je delegat p. c., Ne znaju šta da misle, prirodno je da je nevretime mnoge ljude zadržalo u kućama, ali da se u celom gradu praktično odvija isto što i ovde, za to nema objašnjenja. Zašto kažete praktično, zapitao je predstavnik p. d., Na nekim biračkim mestima, mada ih je sigurno malo, glasači su se pojavili, ali njihov priliv je slab, to se do sada nikada nije desilo, A ostatak zemlje, pitao je predstavnik p. l., ne pada kiša samo u prestonici, Pa baš to je uznemiravajuće, ima mesta gde su padavine isto tako snažne kao ovde i, uprkos tome, ljudi glasaju, kao što je logično, brojniji su u oblastima gde je vreme vedrije, i kad već govorimo o tome, meteorolozi predviđaju poboljšanje vremena do kraja prepodneva, Mada je moguće i pogoršanje, setite se poslovice, u podne il' popusti il' prigusti, primetio je drugi član komisije, koji sve do sada nije zuba obelio. Tajac. U tom trenutku je sekretar zavukao

ruku u spoljni džep sakoa, odatle izvadio mobilni telefon i otkucao broj. Dok je čekao da mu se odazovu, reče, Ovo mu, otprilike, dođe kao priča o muhamedu i bregu, pošto ne možemo da pitamo birače zašto ih nema na glasanju, pitaćemo familiju, nju poznajemo, čao, zdravo, ja sam, da, još si tu, nisi pošla na glasanje, i ja vidim da pljušti, nogavice pantalona su mi još mokre, jeste, istina je, izvini, zaboravio sam da si rekla da ćeš doći posle ručka, naravno, zovem te jer je ovde džumbus, ne pitaj, kad bih ti rekao da se dosad još niko nije pojavio da glasa ne bi mi verovala, dobro, onda te čekam, poljubac, vidimo se. Isključio je telefon i ironično primetio, Barem jedan zagarantovani glas, moja žena stiže po podne. Predsednik i ostali članovi razmeniše poglede, bilo je više nego jasno da je ovaj primer trebalo slediti, ali niko da probije led, moralo se priznati da je po brzini rasuđivanja i odvažnosti na ovom izbornom mestu sekretar bio taj koji je trebalo da pobere sve aplauze. Članu komisije koji je išao do vrata da proveri da li kiša pada nije bilo teško da uoči kako će još mnogo soli morati da prođe kroz njegove šake da bi dosegao nivo sekretara kakvog imamo ovde, kadrog da s najvišim stepenom neceremonijalnosti na svetu izvuče jedan glas iz mobilnog telefona kao kad mađioničar izvadi zeca iz šešira. Videvši da predsednik, pošto se povukao u jedan kutak, razgovara telefonom s nekim od svojih ukućana, i da su ostali, koristeći svoje privatne aparate, diskretno, šapućući, činili to isto, članu koji je otišao do vrata godilo je poštenje kolega koji su, ne koristeći stoni telefon koji je onamo mirovao i služio, u principu, samo za službenu upotrebu, plemenito štedeli državni novac. Jedini među prisutnima koji je, pošto nije imao mobilni telefon, morao da se primiri u očekivanju vesti od drugih bio je predstavnik p. l., uz, ipak, nezaobilaznu napomenu da, živeći sam u prestonici,

bez porodice iz unutrašnjosti, siroti čovek nije imao koga da zove. Razgovori su se jedan po jedan završavali, najduže je trajao predsednikov, izgledalo je da je od osobe s kojom je govorio zahtevao da iz istih stopa dođe, da vidimo na šta će to izaći, u svakom slučaju, trebalo je da on bude prvi koji će razgovarati, a ako je sekretar odlučio da ide ispred njega, alal vera, već smo videli da je momak bistar, samo još da je poštovao hijerarhiju kao što je mi poštujemo i da je jednostavno preneo ideju svom nadređenom. Predsednik je, pošto mu je pao kamen sa srca, duboko odahnuo, stavio telefon u džep i upitao, I, jeste li nešto saznali. Pitanje je bilo, iako izlišno, kako bismo rekli, prilično lukavo, pre svega zbog tog nazovisaznanja, odnosno onoga što se pod tim podrazumeva, jer uvek se nešto sazna, čak i ako to ničemu ne služi, drugo, jer je golim okom bilo vidljivo da se pitalac koristi strahopoštovanjem neodvojivim od dužnosti koja mu je poverena, kako bi vešto izbegao odgovornost i jasno i glasno pozvao saradnike da razmene informacije. Ako još nismo zaboravili onaj snažan uzdah koji nam je u jednom trenutku razgovora skrenuo pažnju na njegove reči, bilo bi zdravorazumski pomisliti da dijalog, pretpostavlja se da je na drugom kraju linije bio neki njegov član porodice, ni izdaleka nije bio smiren i primeren njegovom opravdanom interesovanju građanina i predsednika, i koji sada, lišen staloženosti s kojom bi se upustio u sumnjive improvizacije, prevazilazi teskobu time što poziva svoje podređene da se izjasne, a što predstavlja, znamo i to, drugi, savremeniji način ukazivanja na činjenicu da je on šef. Članovi komisije i predstavnici partija rekli su, izuzev delegata p. l., koji je, uskraćen za sopstvene vesti, stajao tu da bi i sam načuljio uši, da ukućanima ili nije ni na kraj pameti da kisnu na ulici, pa čekaju da nebo reguliše ovo pljuštanje i u narodu živne

želja za glasanjem, ili da, kao sekretareva žena, nameravaju da na glasanje dođu posle podne. Jedino je član kod vrata bio zadovoljan, lica ozarenog kao u nekoga ko ima čime da se podiči, što bi pretočeno u reči značilo, Kod mene se niko ne javlja, znači da su moji već na putu ovamo. Predsednik je otišao da sedne na svoje mesto i čekanje je počelo.

Čitav sat kasnije, ušao je prvi glasač. Nasuprot opštem očekivanju i na zaprepašćenje člana kod vrata, glasač je bio neznanac. Na ulazu u salu ostavio je kišobran s kojeg se cedila voda i, zaogrnut plastičnom kabanicom koja je šljastala od kapljica, u isto tako plastičnim čizmama, prišao stolu. Predsednik je ustao sa osmehom na usnama, Ovaj glasač, čovek u poodmaklim godinama, mada još držeći, označio je povratak normalnosti, onom ustaljenom redu građana koji izvršavaju svoje obaveze, dolazeći polako, bez žurbe, svesni, kao što je rekao delegat p. d., uzvišene važnosti ovih opštinskih izbora. Čovek je predsedniku pružio ličnu kartu i poziv za glasanje, ovaj je treperavim, bezmalo ushićenim glasom, izgovorio broj listića i ime njegovog nosioca, članovi zaduženi za pražnjenje kutija prelistali su knjige popisa i, pošto su našli njegovo ime i broj, ponovili su ih, obeležili potvrdnim znakom, a onda se čovek, sve vreme u kabanici s koje je kapala voda, uputio ka sobi za glasanje s listićem u ruci, odakle se posle kraćeg vremena vratio s papirom presavijenim na četvrt i, predavši ga predsedniku, koji ga je, svečanog držanja, stavio u glasačku kutiju, uzeo svoje dokumente i udaljio se, ponevši kišobran. Drugi glasač je stigao desetak minuta kasnije, ali od tog trenutka nadalje, iako kap po kap, bez oduševljenja, kao jesenje lišće koje bezvoljno otpada s grana, glasački listići počeli su da pune kutiju. Koliko god da su predsednik i članovi želeli da uspore radnje koje su se ticale nadzora glasanja, red se nije

napravio, bilo je uvrh glave troje-četvoro ljudi koji su čekali, a od njih troje-četvoro, ma kako se oni upinjali, nikada neće nastati red dostojan tog imena. Bio sam u pravu, primetio je delegat p. c., apstinencija će biti porazna, paklena, posle će se svi posvađati, jedino rešenje će biti da se izbori ponove, Možda će oluja prestati, rekao je predsednik i, pogledavši u sat, promrmljao kao pri molitvi, Skoro će podne. Onaj koga smo nazvali članom s vrata odlučno ustade, Gospodine predsedniče, ako mi dopustite, pošto već nemamo nikoga na glasanju, ja bih da proverim kakvo je vreme. Za tili čas, dok mi okom, on se skokom vratio, i opet srećan, donoseći dobre vesti, Kiša slabije pada, skoro da je stala, počinje da se razvedrava. Malo je falilo da se članovi izborne komisije zagrle, ali radost je kratko trajala. Jednolično kapanje glasača nije se promenilo, jedva se pojavio jedan, pa drugi, pa je stigla jedna supruga, pa tetka onog člana kod vrata, onda stariji brat predstavnika p. d., došla je i predsednikova tašta, koja je, ne poštujući pravila postupka glasanja, obavestila potištenog zeta da će njena ćerka doći tek predveče, Kazala mi je da će, verovatno, ići u bioskop, dodala je jetko, onda su stigli roditelji zamenika predsednika, zatim još neki koji nisu pripadali ovim porodicama, ulazili su ravnodušni, izlazili ravnodušni, ambijent je malčice živnuo tek kada su se pojavila dvojica političara p. d., i minut kasnije, jedan iz p. c., televizijska kamera nikla je niotkud da bi zabeležila trenutak i ponovo nestala u nigdini, jedan novinar tražio je dopuštenje da postavi pitanje, Kako teče glasanje, a predsednik je odgovorio, Moglo bi biti bolje, ali sada kada i vreme obećava da će se poboljšati, sigurni smo da će i priliv glasača narasti, Kako nam javljaju iz drugih biračkih mesta, izgleda da će suzdržanost ovoga puta biti prilično visoka, primetio je novinar, Radije bih gledao na stvari sa optimizmom i imao

pozitivan stav prema uticaju meteorologije na obavljanje glasačkog postupka, bilo bi dovoljno da kiša do popodneva stane i mi bismo nadoknadili ono što je nevreme pokušalo da nam ukrade ovoga jutra. Novinar je izašao zadovoljan, zgodno je zvučala ova rečenica, iskoristiću je makar za podnaslov izveštaja. I, pošto je kucnuo čas da se podmiri stomak, članovi komisije i predstavnici partija organizovali su smene da bi se, jednim okom na glasačkim knjigama, a drugim na sendvičima, okrepili tu, na licu mesta.

Kiša je prestala, ali baš ništa nije ukazivalo na to da će građanske nade predsednika komisije biti izdašno krunisane sadržinom glasačke kutije, u kojoj su se glasovi, sve do sada, jedva rastegli da prekriju dno. Svi prisutni su mislili isto, izbori su već sada ogroman politički poraz. Vreme je prolazilo. Sat na tornju odzvonio je tri i trideset kada se sekretareva žena pojavila u prostoriji za glasanje. Muž i žena su se diskretno nasmešili jedno drugom, s jedva приметnim znakom smernog saučesništva, bio je to osmeh koji je kod predsednika komisije izazvao unutarnji grč, rez zavisti, jer je znao da on nikada neće doživeti jedan ovakav osmeh. I dalje ga je tištalo u grudima, duša mu je trnula, kada se, posle trideset minuta, gledajući na sat, upitao da li je njegova žena uistinu otišla u bioskop. Pojaviće se ovde, ako se uopšte pojavi, u poslednjem času, u minut do dvanaest, mislio je. Načini pogađanja sudbine su mnogobrojni i mahom svi jalovi, te je i ovo pogađanje, sa slutnjom najgoreg, težilo ka najboljem, a s obzirom na to da je bilo najprizemnije vrste, moglo je barem zavredeti kao pokušaj mučkanja glavom, mada, u ovom slučaju, bez nade da će uroditi plodom, jer iz pouzdanih izvora saznajemo da je žena predsednika izborne komisije otišla u bioskop i da, barem do ovog trenutka, nije prelomila da li će doći na glasanje ili ne. Na svu sreću, i u

mnogim drugim prilikama osvedočena neophodnost ravnoteže koja svemir drži u koloseku, a planete u orbitama, uvek određuje da kada se na jednoj strani nešto zakine, na drugoj se dobije ono što uglavnom i sleduje, prema vrednosti i meri, po mogućnosti isto, da se žalbe protiv nejednakog tretmana ne bi nagomilale. Kako bi se drugačije moglo objasniti da su glasači u četiri sata po podne, tačno jedan sat pre onog doba dana koje nije ni dockan ni sabajle, nit je riba, nit meso, sve do tada ušuškani u miru svojih domova i, kako je do tada izgledalo, otvoreno ignorišući čin glasanja, naprasno počeli da izlaze na ulice, većina svojim vozilima, mada poneko i tuđim, zahvaljujući svesrdnoj pomoći vatrogasaca i dobrovoljaca, jer su mesta gde su stanovali bila poplavljena i neprohodna, svi, i zdravi i bolesni, i oni koji hodaju, i oni u invalidskim kolicima, i oni u nosilima, i u ambulatnim kolima, slili su se na svoja izborna mesta kao reke koje ne poznaju drugi tok osim onog kojim se ulivaju u more. Skepticima, nevernim tomama, onima kadrim da poveruju samo u čuda od kojih bi se mogli ovajđiti, moralo je izgledati da je gore navedena potreba za ravnotežom bila besramno neistinita u ovim okolnostima, te da je ona nametnuta sumnja u to da li će se žena predsednika izborne komisije pojaviti ili neće uopšte glasati, u svakom pogledu potpuno nebitna s kosmičkog gledišta da bi je bilo vredno ispravljati, u jednom od brojnih gradova ovozemaljskog sveta, u kome su se neočekivano pokrenule hiljade i hiljade ljudi svih doba i društvenih slojeva, i koji su bez prethodnog usaglašavanja oko svojih političkih i društvenih razlika odlučili da konačno izađu iz kuća kako bi glasali. Ko na ovaj način rasuđuje, zaboravlja da vasiona ne samo da ima svoje sopstvene zakone, ravnodušne prema protivrečnim snovima i željama ljudske vrste, i da u formulisanju tih zakona

mi niti šta dodajemo niti oduzimamo osim reči koje im ionako proizvoljno nadevamo, već nas ona i svime ostalim uverava da se ti zakoni koriste za ciljeve koji odvajkada prevazilaze našu moć shvatanja, pa ako u ovim naročitim okolnostima ta zaprepašujuća nesrazmernost između nečega što će možda, zasada još uvek samo možda, biti uskraćeno glasačkoj kutiji, dakle, jednog glasa, po svemu sudeći odbojne žene predsednika izborne komisije, i plime muškaraca i žena koji su već na putu, iako nam nije lako da u svetlu najelementarnije jednakosti pravde to prihvatimo, razboritost nam nalaže da se za neko vreme ne istrčavamo u donošenju konačnog suda o tome i s pažnjom punom poverenja pratimo razvoj događaja koji jedva da su počeli da se odvijaju. Upravo to što, poneseni profesionalnom ushićenošću i nezaustavljivom informativnom uzrujanošću, novinari javnih glasila već čine, jureći s kraja na kraj, poturajući diktafone i mikrofone ljudima pod nos, pitajući, Šta vas je navelo da izađete iz kuće u četiri po podne da biste glasali, zar vam ne izgleda neverovatno da je ceo grad izašao na ulicu u isto vreme, dobijajući grube ili oštre odgovore poput, Zato što sam u to vreme odlučio da izađem, Kao slobodni građani, ulazimo i izlazimo iz kuće kad želimo, ne moramo nikome polagati račune o tome zašto nešto radimo, Koliko vas plaćaju da postavljate glupa pitanja, Koga se tiče sat kada izlazim ili ne izlazim iz kuće, A gde u zakonu piše da moram da vam odgovorim na pitanje, Govoriću samo u prisustvu advokata. Bilo je, doduše, učtivih ljudi koji su odgovarali bez osuđujuće gorčine kao u primerima koje smo upravo naveli, ali čak ni oni nisu bili u stanju da zadovolje proždrljivu novinarsku ljubopitljivost, bilo je dovoljno da slegnu ramenima i kažu, Visoko cenim vaš posao i bilo bi mi drago da mogu da doprinesem objavljivanju neke dobre

vesti, nažalost, jedino što mogu da vam kažem jeste da sam pogledao na sat, video da je četiri, i rekao porodici, Idemo, ovo je sad ili nikad, Zašto sad ili nikad, Pa baš tu leži zec, izletela mi je ovakva rečenica, Dobro razmislite, potrudite se, Ne вреди, pitajte druge, možda će znati, Već sam pitao njih pedesetak, I šta kažu, Niko ne zna odgovor, Eto, vidite, Ali zar vam nije čudan taj sticaj okolnosti da u isto vreme hiljade ljudi izađu iz svojih kuća da bi glasali, Svakako jeste neki sticaj okolnosti, ali da je čudan, ne bih rekao, Zašto, E, to ne znam. Izveštači, koji su na raznim televizijskim kanalima pratili izborni postupak i, u nedostatku čvrstih činjenica, zaključivali o božjoj volji na osnovu ptičjeg leta i poja, žaleći što više nije dozvoljeno žrtvovanje životinja u čijoj bi se još pulsirajućoj utrobi otkrile tajne vremena i usuda, iznenada su se trgli iz tromosti u kojoj su više nego sumorni izgledi za ishod izbora učinili da se i oni sami preobrate i, svakako, jer im se činilo nedostojnim vaspitne misije novinarstva traćiti vreme na razmatranje slučajnosti, bacili su se kao kurjaci na nesvakidašnji primer civilizovanosti koji je stanovništvo prestonice pružalo zemlji u tom trenutku, prilazeći u mnoštvu glasačkim kutijama, onda kada je utvara apstinencije, bez premca u istoriji naše demokratije, ozbiljno zapretila da ugrozi stabilnost ne samo režima već, još opasnije, i celog sistema. Nezvanično saopštenje koje je ministarstvo unutrašnjih poslova izdalo nije trebalo da zvuči zastrašujuće, ali olakšanje se ogledalo u svakom retku izjave koju je vlada potpisala. Tri partije koje su se uhvatile ukoštac, partija desnice, partija centra i partija leve, pošto su hitro izračunale dobitke i gubitke nastale iz jednog tako neočekivanog pokreta građana, bacile su se na čestitanja u kojima je, uz stilsku leporečivost istog kova, potvrđeno da je demokratija zablistala pobedom. Na sličan način, tek za

mrvu se razlikujući, govorili su pred državnom zastavom okačenom iza njih, prvo šef države u svojoj palati, zatim premijer u svojoj palatici. Ispred vrata biračkih mesta, redovi glasača u trima beskrajnim kolonama vijugali su naseljem unedogled.

Kao i ostali predsednici izbornih komisija u gradu, i ovaj s biračkog mesta broj četrnaest sasvim je bio svestan proživljavanja jedinstvenog istorijskog trenutka. U poodmaklo doba noći, pošto je ministarstvo unutrašnjih poslova produžilo proces glasanja za još dva sata, ovom periodu valjalo je dodati još pola sata da bi birači koji su se zatekli u zgradi mogli da ostvare svoje pravo na glas, kada su se na kraju članovi izborne komisije i predstavnici partija, iscrpljeni i ophrvani glađu, našli pred brdom glasačkih listića rasutih iz dveju kutija, ova druga je od ministarstva bila zatražena pod hitno, veličina zadatka koji je bio pred njima učinila je da su počeli da drhte od osećanja, nazovimo ga bez ustručavanja epskim, to jest junačkim, kao da su se oživljeni oci otadžbine volšebno otelotvorili kroz ove glasačke listiće. Jedan od tih glasačkih listića pripao je ženi predsednika. Prožeta nemirrom koji ju je nagnao da izađe iz bioskopa, provela je sate i sate u redu koji se pomerao brzinom puža, i kada se najzad našla pred svojim mužem, kada ga je čula da izgovara njeno ime, u srcu je osetila nešto nalik senci nekadašnje sreće, ništa više od senke, ali, čak i tako, mislila je, samo zbog toga, vredelo je doći. Prošla je ponoć kada se nadgledanje završilo. Broj važećih glasova nije dosegao ni dvadeset pet procenata, raspodeljenih na partiju desnice, trinaest procenata, na partiju centra, devet, i na partiju levice, dva i po procenta. Broj nevažećih listića bio je neznan, zanemarljiv je bio i broj suzdržanih. Svi ostali listići, više od sedamdeset procenata ukupnog broja, bili su prazni.